

(BEELDEN)STORMEN IN DE INTERACTIEVE KUNST VAN DAVID BADE

Wessel Stoker – vrijdag 13 september 2024

Als je Domkerk binnenstapt, valt je oog bij de ingang meteen op David Bade's assemblage *Gepolariseerd*. Op een turnbalk balanceren twee wat vreemd uitgedoste figuren die een heftige ontmoeting hebben. Die ene rechts lijkt een dansspasje te maken. Wat bespreken ze? Wat gaan ze met hun bezemstelen doen? Iets verhelderen door schoon te vegen? Of gaat de discussie over niets? De assemblage verbeeldt hoe vandaag de dag ontmoetingen in het openbare leven vaak stormachtig, door polarisatie verlopen zoals in de politiek, op het voetbalveld of bij het toneel zoals het ITA-ensemble.



(Beelden)storm heet deze tentoonstelling. In 1580 raasde er een beeldenstorm door de kerk toen deze katholieke kerk protestants werd. In 1674 verwoestten *zware onweersbuien met hevige valwinden* het middenschip van de kerk, waardoor de kerk en de toren los zijn komen te staan. De beeldenstorm en het zware weer hebben de Domkerk als *ontmoetingsruimte in Utrecht* haar huidige vorm gegeven. Dit jaar komt ook de restauratie van de Domtoren gereed. Dat alles is een reden om deze tentoonstelling te houden. De kunstenaar David Bade kreeg de opdracht hedendaagse (beelden)stormen te maken.



Als U rondkijkt zult u verrast zijn door Bade's assemblages en schilderijen. Het bijzondere ervan is niet alleen het *eigene van de vormgeving* door deze kunstenaar (daarover straks) maar ook *het proces waarin deze kunst tot stand is gekomen*. U ziet hier naast eigen werken van de kunstenaar veel *participatiekunst*. Er is niet een individuele kunstenaar aan het werk geweest die iets bedenkt en dan gestalte geeft, nee, deze kunst is zaak van samenwerking, ze is ontstaan uit samenwerking van Bade met groeperingen uit de Utrechtse samenleving. Aan scholieren van de Utrechtse X11 school voor media en vormgeving, aan studenten van de Universiteit van Utrecht, aan een damesdispuut dat te lijden heeft onder de Banga lijsten, aan de gemeente van de Domkerk is door Bade deze vraag voorgelegd: *wat is voor jullie nu de storm; wat is er te veranderen of te verbeteren?* Ook de supportersvereniging FC Utrecht is benaderd maar reageerde niet. Toch zijn ook de voetbalsupporters hier in beeld aanwezig.

Participatiekunst is er in verschillende vormen: in de *Kunsthal* in Rotterdam hebben David Bade en Tirzo Martha deze zomer samen met ieder die dat wilde – *All you can Art* – kunst gemaakt Dat heeft Bade hier ook gedaan met de genoemde Utrechtse scholieren. U ziet wat voor hen een storm is. Dat is bijvoorbeeld het diep ingrijpende van een verhuizing, omdat je vader of moeder een andere baan krijgt of omdat je ouders gaan scheiden. Als kind moet je dan

opnieuw ergens anders aarden, afscheid nemen van je vriendjes, van je vertrouwde huis. Een scholier heeft dat iconisch verbeeld, heel eenvoudig maar vol emotie: een kartonnen doos met het woord *Verhuizing* erop hangt uit de bek van het beeld *Stormgod*. De doos heeft een gleuf met de tekst: *herinneringen*; je herinneringen van vroeger die nu als verleden in de doos zitten. Een beeld zegt hier meer dan woorden! De andere groepen waarmee Bade in gesprek is gegaan, zijn zelf niet aan het werk gegaan om kunst te maken; die gesprekken waren voor hem de inspiratie om zelf de woorden om te zetten in een beeld. Participatiekunst onder leiding van Bade.



Welk beeld leverde het gesprek op met vrouwelijke studenten die geleden hebben onder het bestaan van zgn. Bangalijsten? Kijken we eens naar dit beeld *Sterke Vrouw*: ze speelt geen slachtofferrol maar is zelfbewust. Ze staat daar met een weegschaal in de hand. Onder haar de kopjes van studenten die het haar en haar medestudenten door de Bangalijsten zo lastig maken. Maar *wie* heeft het juiste oordeel over wat wel of niet deugt? Dat is de sterke vrouw met de *weegschaal* in de hand. Op deze wijze is de storm in het leven van deze vrouwen hier verbeeld. De zelfbewuste vrouw heeft het juist oordeel.



De zelfbewuste vrouwelijke student houdt tegenover de manlijke studenten van de Bangelijsten de weegschaal in de hand. Het deed me denken aan de beeldenstorm die in de 16^e eeuw in kerken woedde. Zie dit schilderij ook met een weegschaal.

Het heet *De waagschaal van het ware geloof* (17^e eeuw; anoniem). De katholieken hebben hun beelden, relieken, liturgisch vaatwerk in de weegschaal gelegd maar de protestanten alleen de Bijbel. Zelfs het gewicht van de dikke man helpt niet



om de katholieken gelijk te geven. De schaal met de Bijbel weegt het zwaarst. Ook toen de vraag: wat is het juiste oordeel? De beeldenstorm ging destijds over het al dan niet gebruiken van beelden in de kerk. Je ziet de nasleep van die beeldenstorm hier nog in de kerk. Het beeld van *Sint Maarten*, de schutspatroon van Utrecht, is er nog wel, maar het is sterk gehavend met dat afgehakte hoofd.



Bade moest natuurlijk met deze beeldenstorm iets doen. Hij zet een geweldig houten paard neer met een ruiter daarop. Maar is het wel Sint Maarten, de Romeinse soldaat die de helft van zijn mantel aan een halfnaakte kou lijdende bedelaar gaf? Nee, als kijker raak je in verwarring. Bade speelt met het woord

beeldenstorm en noemt het *Stormgod*. De storm die in 1674 door de kerk raasde zag men toen als de "Donderbasuyne Godts" als straf voor de goddeloosheid en ijdelheid van de bevolking. Hier staat Bade's *Stormgod* symbool voor de stormen die wij mensen onder elkaar maken. Bliksemschichten vormen zijn armen en de voeten van het paard staan in opblaasbare tanks, oorlogsspeelgoed van kinderen; uit de bek van het paard komen de storm-knutsels van de X11 school. Het beeld toont zo heftig de hedendaagse stormen in de samenleving.



Zie ook de wijze waarop Bade de supporters van FC Utrecht heeft verbeeld. Ze hebben hun helden in de eigen sportclub, maar maken van de tegenpartij de vijand. De gezichten van de supporters zijn gemaskerd. Als blinden (zie de stok) slaan ze om zich heen, onmiskenbaar een verbeelding van het huidige wangedrag van supporters. Alleen dat kleine Boeddha-achtige supportertje daaronder lijkt tot bezinning te komen.



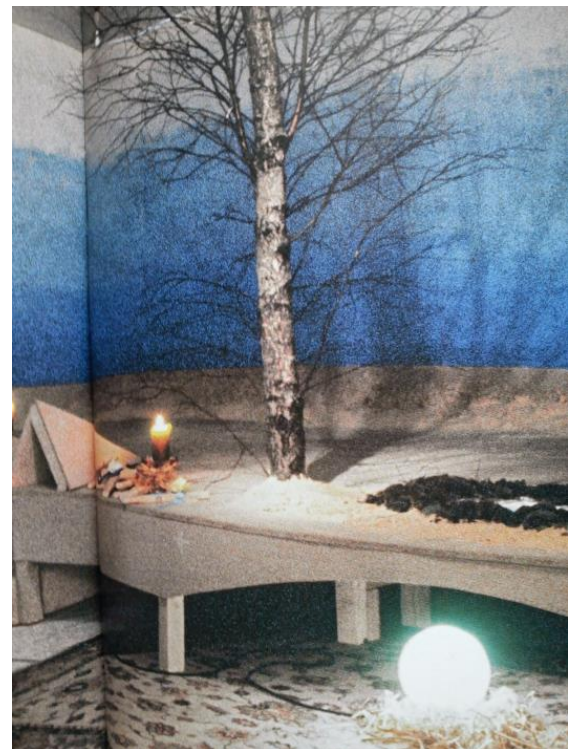


Bade verbeeldt de huidige stormen heftig, maar ook met humor. Soms zijn die stormen niet meer dan een storm in een glas water. Zie het schilderij 'Breaking News' waar de vrouw rechts gebakken lucht maakt. Een man die lijkt op Boeddha mixt cocktails en aan de stamtafel bespreekt men de wereldproblematiek. De papegaai rechts praat iedereen na.

Het gesprek met gemeenteleden uit de Domkerk leverde ook iets verrassend op. Men sprak behalve over noodzakelijk stilte in de vaak rumoerige Domkerk, ook over de *klimaatverandering*. We zien in deze

tentoonstelling hoe mensen agressief tegenover elkaar kunnen staan. Ons agressief gedrag treft ook de natuur zoals uit het gesprek met de Domkerkgemeente naar voren kwam. Hier ziet u een afbeelding van een kunstenaar die verwant is aan David Bade.

Dat is de Amerikaanse kunstenaar Paul Thek die environments maakte van vergankelijk materiaal. U ziet zijn Kerstinstallatie op de tentoonstelling *Die Krippe* (1973-1974) in Duisburg. Hier ligt niet het kind Jezus in de kribbe, maar iets anders: *de aarde als wereldbol voorgesteld*. De aarde is zoals een pasgeboren kind kostbaar en mooi. De aarde moet niet slechts worden bewaard maar – daar gaat het Paul Thek om – ze moet ook worden *gered*. Dat beeld is nu heel treffend in verband met de klimaatcrisis.



In één van mijn gesprekken met David Bade vroeg ik hem wat zijn beelden aan extra's geven in vergelijking met wat we in woorden zeggen. David zei me dat een beeld voor hem iets oer-achtigs is; het heeft een oer-karakter. Daarin heeft hij gelijk: mensen maakten al in de prehistorie rotstekeningen zoals ik in Zuid-Afrika en in Lascaux zag. Het beeld is minstens zo oud als de taal. Maar dat oer-achtige van het beeld, geldt ook voor

Bade zelf. Hij zei me: toen ik die gesprekken had met de verschillende groepen, zie ik iets, het roept bij mij een beeld op. En dat beeld 'moet eruit'. En als je dan kijkt naar het resultaat, dan zie je iets bijzonders door het *handschrift* van Bade, door de manier waarop hij als kunstenaar met de middelen van zijn beroep omgaat. Zijn beelden zijn geen afbeeldingen, gelijkenissen van mensen en dingen, nee hij wil de essentie van situaties uitdrukken. Als Bade een portret tekent van mensen luistert hij naar hun verhaal. Dat is voor hem belangrijker, dan hoe ze er fysiek uitzien. Bade's beelden zijn geen representaties zoals veel Nederlandse schilderkunst beschrijvend, realistisch was. Vergelijk nog eens het schilderij van de beeldenstorm uit de 17^e eeuw *De waagschaal van het ware geloof (afbeelding p. 4)* met dat van Bade van *Sterke Vrouw (afbeelding p. 3)*. Beide representeren hun eigen storm met het beeld van de waagschaal. Maar dat 17^e eeuwse schilderij geeft een representatie doordat de figuren eromheen duidelijk herkenbaar zijn, links: katholieke prelaten, de paus voorop, in kleurige ambtsgewaad en rechts de grote reformatoren in het zwart met Luther en Calvijn fysiek duidelijk herkenbaar door hun gezicht. De zelfbewuste vrouw van Bade's beeld is geen fysiek portret van één van de vrouwelijke studenten, maar ze is in haar zelfvertrouwen en kracht *als verhaal afgebeeld*. Het is een beeld met het versleutelde verhaal van de smakeloze bejegening door manlijke studenten.

Bade's beelden zijn heftig door zijn assemblagetechniek: oude materialen met hun gebruiksfunctie als bezems, oorlogsspeelgoed of een blindenwandelstok zijn omgesmeed tot iets nieuws. Hier is er een overeenkomst met de assemblagetechniek van Paul Thek: de planeet aarde als wereldbol in de Kerstkribbe. Door zijn assemblage-techniek, het gebruik van pur schuim en het hergebruik van oude beelden, hebben de beelden de *magie van het niet-lijkende*. Het zijn beelden die er niet alleen maar in hun *ruwe zintuiglijkheid* staan maar hebben ook – dankzij de gesprekken met groepen uit de Utrechtse bevolking – *een betekenis* door hun versleuteld verhaal.

Deze kunst lijkt misschien wat vreemd in de kerkruimte. Spoort deze kunst wel met de ruimte van een kerk? Ja en wel om twee redenen. *Participatiekunst is gemeenschapskunst*, bedoeld voor de gemeenschap in het dagelijks leven. Het is geen kunst die je weg zet binnen de witte muren van een museum, nee zij hoort in een openbare ruimte. Deze beelden hebben kracht, hebben power. Zij zetten mensen aan tot handelen. Christelijke kunst is ook een vorm van participatiekunst, denk aan iconen in de Oosterse Orthodoxie. Maar ook dichterbij huis: in de tijd van vóór de Reformatie had je schilderijen die voorbeelden zijn

van participatiekunst. Kijk eens naar dit schilderij van Perugino, *De bewening van Christus* (1495). De mensen rond de dode Jezus zijn hier geschilderd als onderling verwisselbare typen. De pastoor gebruikte zo'n schilderij in de kerkdienst en vroeg dan zijn gelovigen hun plaats in te nemen in het geschilderde Bijbelverhaal. Hoe raakt jou als gelovige het lijden van Jezus? En hier op deze tentoonstelling in de Domkerk is de bezoeker van deze tentoonstelling ook deelnemer, participant: hoe gaat zij met hedendaagse stormen om.



Ja, *Participatiekunst als religieuze gemeenschapskunst* hoort juist thuis in een kerkruimte – argumenten van calvinisten daartegen overtuigen niet –, maar geldt dat ook van deze *participatiekunst* van David Bade hier? Bade geeft ook religiekritiek, niet mals. Zie zijn schilderij met de titel *God eats*.

Je denkt eerst aan de maaltijdbezorger *Uber eats* die iemand eten komt brengen. Zo brengt God zijn Woord naar ons mensen. De kunstenaar zelf geeft echter een andere uitleg: 'een thuisbezorger (engel) komt iemand ophalen. God heeft honger. De groene spuwertjes lachen erom'. Dat is een

prikkelende, raadselachtige tekst. Heeft God honger? Het doet mij denken aan de Mexicaanse Azteken die vroeger kinderen en volwassenen aan de zonnegod offerden. Zoiets gebeurt vandaag gelukkig niet meer, maar religie heeft vaak



stormen van ruw geweld veroorzaakt. Ook nu nog: het wrede optreden van de Taliban in Afghanistan heeft mensenoffers tot gevolg. Ik zie Bade's schilderij *God eats* in samenhang met dit beeld *No, Non*: op de rug gezien lijkt het een Mariabeeld, maar *en face* is het een vrouw die lijdt onder de wetten van de Taliban en daar tegen vecht zoals haar strijdlustige handen laten zien.



De schilderijen en assemblages van Bade laten scherp zien hoe sterk de huidige wereld is gepolariseerd. En daar heeft de kerk zeker boodschap aan. Ik wijs tenslotte op het uitdagende schilderij *Mantel der liefde*: die gele figuur is een held(in). Hij/zij wordt aangevallen en getackeld. Het zou Jezus zelf kunnen zijn. Het Evangelieverhaal vertelt immers hoe Jezus door de Schriftgeleerden werd aangevallen door hem strikvragen te stellen om te kijken of Hij wel zuiver in de leer was om zo een proces tegen Hem aan te kunnen spannen. Hier staat een held(in) in de huidige, stormachtige,

gepolariseerde samenleving, aangevallen door figuren die hem als voetballers lijken te tackelen. En daaronder zie je een man die de problemen niet oplost maar juist onder het tapijt veegt. Is dat de kerk? Of, gezien de Utrechtse kleuren rood/wit, is 't de gemeente Utrecht? Hoe dat zij, juist een kerk kan met haar ethiek van publieke waarden een bijdrage leveren.

Participatiekunst vraagt niet om esthetische contemplatie, maar om deelname. Dat gebeurde hier niet alleen tijdens het maak-proces door de gesprekken met groeperingen uit Utrecht, maar deelname aan het kunstwerk geldt ook de bezoekers van deze tentoonstelling. Wat is mijn rol als kijker, hier in hedendaagse stormen. David Bade geeft, met zijn eigen schilderijen en met werken in samenwerking gemaakt met de groepen uit Utrecht, ons beelden van hedendaagse stormen om onze verbeelding als deelnemer te prikkelen. De tentoonstelling daagt de kijker/deelnemer uit om zelf positie te kiezen in het omgaan met stormen in eigen leven of in die van de samenleving.

Geraadpleegde literatuur

- Alpers, S. *De kunst van het kijken: Nederlandse Schilderkunst in de zeventiende eeuw*, Amsterdam: Bert Bakker 1989
- Baxandall, M. *Schilderkunst en leefwereld in het Quattrocento*, Nijmegen 1986
- Bishop, C. Antagonism and Relational Aesthetics (2004), Z. Kocur & S. Leung (red.), *Theory in Contemporary Art since 1985*, Oxford: Wiley-Blackwell 2013 2e druk, 166-193
- Bourriaud, N. Relational Aesthetics (1998), *Participation: Documents of Contemporary Art*, C.Bishop (red.), London/Cambridge: Whitechapel/The MIT Press 2006, 160-171
- Bade, David. *Catch of the Day*, Catalogus GEM, Museum voor actuele kunst, 2010
- Salzmann, S. Zum Mitnehmen!, Catalogus S.Dinkla & M. Krajewski (red.), *Paul Theck: From Cross to Crib*, Köln: Verlag der Buchhandlung Walther König 2014, 53-64
- Smallenburg, S. David Bade: 'Ik dacht 'Jezus', zo kan het dus ook', in het dagblad *NRC*, 6 augustus 2005
- Stoker, W. *God opnieuw verbeeld: een theologische kunstbeschouwing*, Amsterdam University Press derde druk 2024
- Van Sijl, W. Contactblad Geert Groote Huis April 2019